

Mikor alapították a fővárosi könyvtárat?

A címben megfogalmazott kérdésre természetesen minden könyvtáros tudja a feleletet: 1904-ben. S ha netán valaki kételkednék számmemóriájában, kinyithatja a Magyar Minerva legfrissebb kötetét. Ugyanazt a feleletet kapja.

De ha valakin eluralkodik a kételkedés ördöge, és Szabó Ervin írásaihoz fordul – e kérdésben mégiscsak ő a legkompetensebb –, egészen más feleletet kap.

Ez itt a bökkenő.

Mi több: a Magyar Minerva első, 1900-as kötete (négy évvel az alapítás előtt?) szintén felel erre a kérdésre, és az utána következők is felelnek persze, de csaknem mindegyik másként.

Az itt következő írás voltaképp olvasónapló: a Magyar Minerva átlapozása során szerzett élményeimet szeretném megosztani másokkal is. Mindenekelőtt azt az észrevételemet, hogy ennek a tisztos korú műnek két olvasata van. Egyrészt olvashatjuk a tények könyveként, kultúrtörténetként, másrészt viszont megjelenik benne az adatokat közlő, azokkal operáló s olykor manipuláló, kultuszt teremtő ember, a könyvtáros képe, olvashatjuk kultusz-történetként is.

Még valamit előre kell bocsátanom. Kronológiai ismereteink előzetes felelevenítése érdekében egy bekezdés erejéig felsorolom a fővárosi könyvtár korai történetének néhány eseményét, ezzel válik ugyanis érthetővé Minerva-elemzésem.

1893: A tanács döntése nyomán megkezdődik a könyvtár szervezése. Vezetésére Toldy László, a városi levéltár igazgatója kap megbízást. Az összegyűjtött állomány fővárosi könyvtár névvel megnyílik előbb a tisztviselők, majd a nagyközönség számára is. – 1903: A főváros visszakozik, merőben új szervezeti szabályzatot hagy jóvá. Az újjászervezett könyvtár alapja a fővárosi statisztikai hivatal gyűjteménye lesz, ebbe olvasztják bele a meglévő könyvgyűjteményt. Az igazgatásra Kőrösy Ferenc, a statisztikai hivatal vezetője kap megbízást. Az új intézményt a nagyközönség kizárásával elsősorban hivatali könyvtárnak szánják. Egy év múlva könyvtárnokként alkalmazzák Szabó Ervint.

És most térjünk vissza a Minerva kötetéhez, hogyan tükröződik bennük ez a dióhéjba foglalt eseménysor?

Magyar Minerva, 1900. Itt még minden egyszerű, problémátlan. Toldy László küldi a jelentést a szerkesztőnek, természetes, hogy saját működésének kezdetét, megbízatásának évét, 1893-at adja meg alapítási év gyanánt.

Magyar Minerva 1903–1904. Ekkor már eldőlt a harc (csúnya személyes torzsalkodássá fajulva) Toldy és Kőrösy között, egyben a levéltár mellett kialakuló gyűjtemény, illetve a statisztikai hivatali gyűjtemény között. Valójában két könyvtári koncepció között is, Toldy ugyanis általános gyűjtőkörű, széles rétegekhez szóló városi könyvtárat akart, Kőrösy statisztikai, de valójában társadalomtudományi szakkönyvtárat. Kőrösy győzött, ő küldött jelentést a Minervának. *Vae victis*, jaj a legyőzöttek, átíródott a múlt is: a könyvtár alapítási éve elvé-

tetett Toldy városi könyvtárától, és a statisztikai gyűjtemény létrehozásának időpontjára tétetett: 1870-re.

A *Magyar Minerva* következő kötetei számára már Szabó Ervin állítja össze a jelentést, utóbb már igazgatóként is az ő neve szerepel alatta. Feltételezték neki a kérdés: melyiket választja a két rivális előd alapítási évszámai közül? Vagy talán az 1903-as gyökeres átszervezést tekinti alapításnak? (Ami, mellesleg, az ő állását is eredményezte.) Sík mezőben hármas út...

A nagy könyvtárpolitikus tehetsége kis dolgokban is tetten érhető: a kérdést huszárvágással oldotta meg. Nem évszámot közölt, hanem (a könyv statisztikai jellegéhez képest meglepő részletességgel) elmondta a könyvtár történetét. Ebbe belefért 1903 is és mindkét előd is, sőt még arra is ügyelt, hogy az időrendiség se minősítsen: a történet elejére a derék Frank Ignác került, aki már 1850-ben egy majdani városi könyvtárra hagyta könyveit.

Érdekes olvasmány ez a mini-könyvtártörténet, megtudhatjuk belőle, hogy Szabó Ervin, aki könyvtári írásaiban egyébként csak a jelen és a jövő kérdéseivel foglalkozott, mit látott fontosnak intézménye múltjából. (Írása nyersanyagát minden jel szerint kollégája, a levéltáros-történész Gárdonyi Albert állította össze.) A szövegben 15 évszám szerepel, 15 levert útjelző karó, mutatva a fontosnak ítélt eseményeket. 1904 nem szerepel köztük.

Szabó Ervin nem csak taktikai okokból felelt évszám helyett könyvtártörténettel. Az is kiolvasható a sorokból, hogy egy könyvtár története kezdeményezések, próbálkozások, kudarcok és sikerek láncolata, s maga a folyamat a lényeges, nem a több-kevesebb önkénnyel kiragadott, utólag ünnepivé fényszerített pillanatok.

De Szabó Ervin se tudott mindig kibújni az egyértelmű s egyszersmind leegyszerűsítő válaszadás alól. Az évi statisztikai jelentés rubrikájában négyjegyű számmal kellett felelnie: mi a könyvtár alapítási éve? Máiig fennmaradt Szabó saját kezű beírása: 1893. Tehát a régi városi könyvtárat teljes jogú elődnek tekintette.

Magyar Minerva, 1931. Sok minden megváltozott az országban is és a fővárosi könyvtárban is, de Szabó Ervin „kis könyvtártörténete” maradandónak bizonyult. Az utód, Enyvváry Jenő 1931-ben lényegileg ugyanazt a történeti áttekintést hagyja jóvá a *Magyar Minerva* számára.

1946. A *Magyar Minerva* helyett – mely másfél évtized múlva éled csak föl Csipkerózsika-álmából – ezúttal a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyvében folytatódik a kis könyvtártörténet. A rövid szöveg alatt négy név: Hajdú Henrik és Dienes László, mindketten (!) igazgatók, Kőhalmi Béla ny.igazgató, Dávid Antal aligazgató. A történet alaposan átíródott. „A könyvtár fejlődésének főbb állomásai” cím alatt elsőként kiemelten (szó szerint kiemelten, vastag betűvel nyomva) 1904 jelenik meg, egyrészt mint Szabó Ervin munkába állásának éve, másrészt „október 15-én nyílik meg a könyvtár a közönség részére”. Kompromisszumként – koalíciós időkben járunk – még megmaradt az alapítás évének régi dátuma, de nem mint fő állomás, nem vastagbetűs adatként.

A kor politikai életében ez időben újra fellángolnak a Szabó Ervin körüli harcok: a Szociáldemokrata Párt elődjének tekinti, a Kommunista Párt Révai József tanulmánya alapján erősen kritizálja és negligálja. Az idézett kis történeti összeállítás aláírói közül ketten könyvtárosként Szabó Ervin tanítványai voltak,

természetes, hogy mesterük könyvtári szerepét még a kronológia eszközeivel is előtérbe kívánták állítani. Vázlatuk alaposan eltér ugyan a Szabó által egykor jóváhagyott variánstól, de Dienes László már korábban is több ízben „továbbfejlesztette” mestere könyvtári elveit.

Mivel az új súlypontozás alapja az a nézet, hogy a könyvtárnyitás fontosabb mozzanat az alapításnál, itt elkerülhetetlen egy kis kitérő: mit tudunk az október 15-i könyvtárnyitásról?

Úgy vélhetnénk: sokat, hiszen a századforduló sajtója bőbeszédűen számolt be még a jelentéktelen kis könyvtáracskák megnyitásáról is. Tudjuk például, hogy egy egyleti könyvtár megnyitásán ki szavaltta el Ábrányi Emil e célra írt zöngeményét. Az ötvenezer kötetes fővárosi könyvtár megnyitásáról azonban egyetlen sajtócikk sem emlékezett meg. Elgondolkoztató tény.

Az eseményről egykorúan (bár utólagosan) csak egy Szabó Ervintől származó kézírásos szöveg tájékoztat, jelentés-tervezet a városi tanácsnak, s benne ez a mondat: „...ez évi október 15-től a könyvtár olyan tudományos kutatóknak is rendelkezésükre bocsáttatott, akik a fővárosi könyvtár ápolta tudományszakokban folytattak speciális tanulmányokat...” Az idézet perdöntő, de tartalmát más megvilágításba helyezi a megelőző mondat, mely szerint a két állomány egyesítésének napjától már a könyvtár „a székesfőváros tisztviselőinek és a bizottsági tagoknak teljes mértékben rendelkezésre állt, úgy a könyvtár helyiségében mint kikölcsonzés útján, és mindkét irányban igénybe is vétetett.” Az 1903-as évi jelentés pedig nem hagy kétséget afelől, hogy az olvasóterem és a kölcsönzési lehetőség már 1903 őszétől nyitva állt a használók legnagyobb csoportját kitevő tisztviselők előtt. Szabatosan fogalmazva tehát azt mondhatjuk, hogy az újjászervezett fővárosi könyvtár 1903-ban nyílt meg a tisztviselők számára, 1904-ben pedig szolgálatbővítés történt, a könyvtár megnyílt a kutatók számára is.

Természetesen mondhatjuk azt, hogy a nagyközönség számára való megnyitás az igazi, de hát ez a nagyközönség az év hátralevő harmadfél hónapjában napi egy könyvtárlátogatót jelentett, (a nagyközönség tényleges beözönlése csak két év múlva következik majd be), amire viszont mondhatjuk, hogy a megindulás gesztusa a fontos...de ez már nem könyvtártörténet, hanem ideológia.

1954. Még mindig nem áll módunkban a Minervát idézni, de bő forrásként szolgálnak az 50 éves évfordulós megemlékezések.

Emlékezzünk: az 1946-os „koalíciós” könyvtártörténetben még benne maradt – bár hangsúlytalanul, vékony betűkkel – az 1893-as alapítás dátuma. Ez persze logikailag ellentmondott az új elképzelésnek, hiszen az 1893-as alapítás után nyitásnak is kellett következnie, így nem lehetett az 1904-es megnyitás az első. A régi alapítási év, múlt idők kellemetlen tanúja, nem illett bele az új koncepcióba, el kellett tehát tüntetni. Az 50-es évek elején vagyunk, a kényelmetlen tanú eltüntetése igazán nem jelentett gondot. 1954-ben már „a könyvtár *fennállásának* 50 éves ünnepe” zajlik.

Mi történt tehát? Az 1904-es nyitás koncepciója, ez a kultikus kisgömböc sorra lenyelte szomszédait. Először az 1903-as nyitást, majd a nagyközönség 1906–1907 évi beözönlését, azután – ez volt a legnagyobb falat, a regiment elnyelése – magába olvasztotta a könyvtáralapítást is. 1904, a könyvtárnyitást vitatható éve egyszerűen az alapítás esztendejévé is vált.

Ezután már minden egyszerűvé lett, és simán ment tovább.

1960. A harminc éves tetszalából feltámadó Magyar Minervából kimarad a Szabó Ervin által is jóváhagyott kis könyvtártörténet, helyette csak egy évszám áll, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapítási éve: 1904.

Remete László 1966-ban megjelenő munkája, mely gazdag anyagában még 1850-nél is messzebbre megy vissza, formailag elválasztotta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ugyancsak 1904-től datált történetét az „előtörténet”-től. A dolgok, úgy tűnt, véglegesen helyükre kerültek, a zavartalanság békés évtizedei következtek.

A Magyar Minerva legújabb kötete – mi mást tehetett volna – ismét 1904-re tette a könyvtár alapítását.

Ezzel történetünknek végére is értünk, de az ibseni dramaturgia szerint ha a darab elején a falon lóg egy puska, annak a darab végéig el kell sülnie, ha tehát írásom elején föl tettem egy kérdést, akkor az olvasó most jogosan szegezi azt nekem. Nem bújhatok ki a felelet alól. Két válaszom van: egy szkeptikus és egy praktikus.

Egy nagy könyvtár élete – ez a szkeptikus felelet – nem az emberi életre hasonlít, melynek születési dátuma napra meghatározható, hanem a növényekére. Mondjuk: egy tölgyfáéra. Ugyan ki tudja megmondani, hogy hol végződik egy tölgy bokor-léte s mitől kezdve tisztelhetjük tölgyfának? Ezért óvakodjunk mindenféle ünnepi időpont meghatározásától.

Mindazonáltal – ez már a praktikus megközelítés – még soha senki nem tudott ellenállni annak a vágynak, hogy könyvtára legfontosabb időjelző karóit ünnepélyesen le ne cövekelte volna. De ha már így van, legalább az eseménytörténet

korrekt megőrzésére kell törekedni. El kell választani az alapítás időpontját azoktól a későbbi sorsdöntő időpontoktól illetve időszakaszoktól, melyek a könyvtár következő évtizedeinek alakulását meghatározták. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár életében ilyen sorsdöntő szakasz volt 1903–1904, ekkor történt az új szabályzat megalkotása, az induló állomány kialakítása, Szabó Ervin munkába állása és a hivatali könyvtárból szakkönyvtárrá válás első lépése. Mindezek – túlzás nélkül mondhatjuk – máig ható érvénnyel megalapozták a mai központi könyvtár karakterét. Ez a meghatározó periódus jogosan érdemli meg a kutató figyelmet és az ünnepi megemlékezést. Hasonlóan sorsdöntő volt az 1910–1911-es évek eseménysora, akkor alapozódott meg – ugyancsak máig ható érvénnyel – a könyvtár másik pillére, a közművelődési funkció. Az akkori eseménysor nem kevésbé méltó a megemlékezésre.

Más kérdés viszont az alapítás történeti ténye. Semmi okunk nincs rá, hogy megtagadjuk az 1800-as évek végén már városi könyvtár néven működő intézményt, s annak 1893-as alapítási dátumát. Az egykori könyvtárnok, a mai névadó is így látta. Ne akarjunk hát Szabó Ervinebbek lenni Szabó Ervinnél.

Katsányi Sándor

Az Év könyvtára

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Osztálya 1999. július 13-án írta ki pályázatát az **Év könyvtára** cím elnyerésére. Azok pályázhattak, akik az 1998 augusztusa és 1999 augusztusa közötti időszakban új formákat alkalmaztak a könyvtár menedzselésében; új, előremutató szolgáltatásokat vezettek be; újszerű megoldásokat alkalmaztak a különböző könyvtári szolgáltatások kialakításában; fenntartásához szponzorokat nyertek meg; pozitív használói visszajelzésekkel dicsekedhetnek; végül szoros kapcsolatot alakítottak ki a helyi és az országos sajtóval, médiával. A szeptember 10-i határidővel beküldött pályázatok benyújtói közül

**a Kiskunhalasi Városi Könyvtár
(igazgató Varga-Sabján Gyula)**

nyerte el az Év könyvtára címet, így ő használhatja azt egy egész éven át.

A nyerteseknek melegen gratulálunk, a könyvtárról hosszabb beszámolót a 3K következő számában közlünk.